

Ministarstvo za
ljudska i manjinska
prava

UMHCG

OPŠTI KOMENTAR BR. 3 (2016)

O ženama i djevojčicama s invaliditetom

**KARAVAN
O LJUDSKIM
PRAVIMA OSI**

Impressum:

Izdavač:

Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore

Za izdavača:

Marina Vujačić

Izvor:

[Committee on the Rights of Persons with Disabilities
General Comments](#)

S engleskog prevele:

Vesna Popov i Anđela Radovanović

Dizajn:

Gavro Kračković

Podgorica, 2020.

1. Ovaj opšti komentar je pripremio Komitet o pravima osoba s invaliditetom u skladu s pravilom 47 svog Poslovnika u kom se navodi da Komitet može pripremati opšte komentare na osnovu različitih članova i odredbi Konvencije, s ciljem pomoći državama potpisnicama u ispunjavanju njihovih obaveza izvještavanja, kao i na osnovu paragrafa 54–57 svojih metoda rada.
2. Postoje čvrsti dokazi koji pokazuju da se žene i djevojčice s invaliditetom suočavaju s barijerama u većini oblasti u životu. Te barijere stvaraju situacije višestrukih i interseksijskih oblika diskriminacije žena i djevojčica s invaliditetom, a posebno u vezi s jednakim pristupom obrazovanju, ekonomskim prilikama, socijalnom interakcijom i pravdom, jednakim priznanjem pred zakonom^[1] i mogućnošću učestvovanja u politici i kontrolisanja sopstvenog života u nizu konteksta, na primjer u vezi sa zdravstvenom zaštitom, uključujući usluge zaštite seksualnog i reproduktivnog zdravlja, kao i o tome gdje i s kim žele da žive.

I Uvod

3. Međunarodni i nacionalni zakoni i politike o invaliditetu kroz istoriju su zanemarivali aspekte u vezi sa ženama i djevojčicama s invaliditetom. Na drugoj strani, zakoni i politike o ženama su tradicionalno ignorisali invaliditet. Takva stalna nevidljivost je prouzrokovala situaciju višestruke i interseksijske diskriminacije žena i djevojčica s invaliditetom.^[2] Žene s invaliditetom često su diskriminisane po osnovu roda i/ili invaliditeta ali i po drugim osnovima.
4. U ovom opštem komentaru koriste se sljedeći pojmovi:
 - (a) „Žene s invaliditetom“ odnosi se na sve žene, djevojčice i adolescentkinje s invaliditetom;
 - (b) „Pol“ i „rod“, pri čemu se „pol“ odnosi na biološke razlike, a „rod“ na karakteristike koje društvo ili kultura smatraju muškim ili ženskim;
 - (c) „Višestruka diskriminacija“ odnosi se na situaciju u kojoj osoba doživljava diskriminaciju po dva ili više osnova, što kao rezultat ima diskriminaciju koja je složena ili pogoršana^[3]. „Interseksijska diskriminacija“ odnosi se na situaciju u kojoj istovremeno međusobno djeluje nekoliko osnova na takav način da su neodvojivi^[4]. Osnovi diskriminacije uključuju starosnu dob, invaliditet, etničko, autohtono, nacionalno ili društveno porijeklo, rodni identitet, političko ili drugo mišljenje, rasu, status izbjeglice, migranta ili tražioca azila, religiju, pol i seksualnu orijentaciju.
5. Žene s invaliditetom ne predstavljaju homogenu grupu. One uključuju autohtone žene, izbjeglice, migrantkinje i tražiteljke azila, kao i interno raseljene žene; žene ograničene slobode (bolnice, ustanove za smještaj, maloljetnički ili popravni domovi i zatvori); žene koje žive u siromaštvu; žene različitog etničkog, vjerskog i rasnog porijekla; žene s višestrukim invaliditetom i visokim nivoom podrške; žene s albinizmom, kao i lezbijke, biseksualne i transrodne žene i interseksualne osobe. Raznolikost žena s invaliditetom takođe uključuje sve oblike oštećenja; drugim riječima, fizička, psihosocijalna, intelektualna ili senzorna stanja koja mogu ili ne moraju biti praćena funkcionalnim ograničenjima. Invaliditet se shvata kao društveni efekat interakcije između pojedinačnog oštećenja i socijalnog i materijalnog okruženja, kako je opisano u članu 1 Konvencije o pravima osoba s invaliditetom.
6. Od 1980-ih postupno su se mijenjali pravo i politika, pa je poraslo prepoznavanje žena s invaliditetom. Jurisprudencija razvijena u sklopu Konvencije o pravima djeteta i Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena naglasila je pitanja koja treba riješiti u vezi sa ženama i djevojči-

1 Svjetska zdravstvena organizacija (SZO) i Svjetska banka, *Svjetski izvještaj o invaliditetu* (Ženeva, 2011).

2 Vidjeti www.un.org/womenwatch/enable.

3 Vidjeti Komitet o eliminaciji diskriminacije žena, Opšta preporuka br. 25 (iz 2004) o privremenim posebnim mjerama, paragraf 12.

4 Ibid, Opšta preporuka br. 28 (iz 2010) o osnovnim obavezama država potpisnica prema članu 2 Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, paragraf 18.

cama s invaliditetom kao i preporuke koje je potrebno sprovesti. Na nivou politika, različita tijela Ujedinjenih nacija počela su da se bave problemima s kojima se susrijeću žene s invaliditetom, a uključuje ih i niz regionalnih strategija koje se bave razvojem koji uključuje osobe s invaliditetom.

7. Član 6 Konvencije o pravima osoba s invaliditetom odgovor je na nedostatak priznavanja prava žena i djevojčica s invaliditetom, koje su naporno radile na tome da se taj član uključi u ugovor. Članom 6 pojačava se nediskriminatorni pristup Konvencije, naročito u vezi sa ženama i djevojčicama, a od država potpisnica se zahtijeva da idu dalje od suzdržavanja od preduzimanja diskriminatornih radnji radi usvajanja mjera usmjerenih na razvoj, napredak i osnaživanje žena i djevojčica s invaliditetom i promovisanje mjera kojima bi se osnažile priznavanjem da su izričiti nosioci prava, da obezbjeđuju kanale kojima bi se njihov glas čuo i koji bi bio sredstvo djelovanja, kroz podizanje njihovog samopouzdanja i povećanje njihovih moći i ovlašćenja za donošenje odluka u svim područjima koja se odnose na njihove živote. Član 6 treba da usmjerava zemlje potpisnice kako da djeluju u skladu sa svojim obavezama u sklopu Konvencije prema kojima imaju dužnost da promovišu, štite i ispunjavaju ljudska prava žena i djevojčica s invaliditetom, kroz pristup invaliditetu zasnovan na ljudskim pravima i razvojnoj perspektivi.

8. Rodna ravnopravnost je od presudnog značaja za ljudska prava. Ravnopravnost je osnovno načelo ljudskih prava koje je inherentno relativno i zavisno od konteksta. Osiguravanje ljudskih prava žena prije svega zahtijeva sveobuhvatno razumijevanje društvenih struktura i odnosa moći koji uokviruju zakone i politike, kao i ekonomske i socijalne dinamike, porodičnog i društvenog života, kao i kulturnih uvjerenja. Rodni stereotipi mogu ograničiti kapacitete žena da razviju sopstvene sposobnosti, ostvare karijere i odlučuju o svojim životima i životnim planovima. I neprijateljski/negativni i naočigled bezopasni stereotipi mogu biti štetni. Štetne rodne stereotipe treba prepoznati i baviti se njima kako bi se promovisala rodna ravnopravnost. Konvencija propisuje obavezu borbe protiv stereotipa, predrasuda i štetnih praksi koje se odnose na osobe s invaliditetom, uključujući i one koji se zasnivaju na polu i starnoj dobi, u svim područjima života.

9. Član 6 je obavezujuća odredba o nediskriminaciji i ravnopravnosti koja nedvosmisleno stavlja izvan zakona diskriminaciju žena s invaliditetom i promovise jednakost mogućnosti i jednakost ishoda. Veća je vjerovatnoća da će žene i djevojčice s invaliditetom biti diskriminisane u odnosu na muškarce i dječake s invaliditetom, kao i u odnosu na žene i djevojčice bez invaliditeta.

10. Komitet napominje da je u doprinosima tokom njegove poludnevne opšte rasprave o ženama i djevojčicama s invaliditetom, koja je održana tokom njegovog devetog zasijedanja u aprilu 2013, istakao niz tema pa su utvrđene tri osnovne oblasti za zabrinutost u vezi sa zaštitom ljudskih prava: nasiljem, seksualnim i reproduktivnim zdravljem i pravima, kao i diskriminacijom. Zatim, u svojim zaključnim razmatranjima o ženama s invaliditetom, Komitet je izrazio zabrinutost zbog: rasprostranjenosti višestruke i interseksijske diskriminacije žena i djevojčica s invaliditetom^[5]; diskriminacije koju su osjetile žene i djevojčice s invaliditetom zbog svog roda, invaliditeta i drugih faktora^[6] koji nijesu dovoljno prepoznati u zakonodavstvu i politikama^[7]; prava na život^[8]; jednakim priznanjem pred zakonom^[9]; prisutnosti nasilja nad ženama i djevojčicama s invaliditetom^[10], uključujući sek-

5 Vidjeti, na primjer, CRPD/C/SLV/CO/1, paragraf 17, i CRPD/C/UKR/CO/1, paragraf 9.

6 Vidjeti, na primjer, CRPD/C/AUT/CO/1, paragraf 17, i CRPD/C/ECU/CO/1, paragraf 16.

7 Vidjeti, na primjer, CRPD/C/BRA/CO/1, paragraf 16, i CRPD/C/EU/CO/1, paragraf 20.

8 Vidjeti, na primjer, CRPD/C/MEX/CO/1, paragraf 34, CRPD/C/AZE/CO/1, paragraf 18.

9 Vidjeti, na primjer, CRPD/C/ARG/CO/1, paragraf 31.

10 Vidjeti, na primjer, CRPD/C/BEL/CO/1, paragraf 30.

sualno nasilje^[11] i zlostavljanje^[12]; prisilne sterilizacije^[13]; obrezivanja žena^[14]; seksualne i ekonomske eksploatacije^[15]; institucionalizacije^[16]; neučestvovanja ili nedovoljnog učestvovanja žena s invaliditetom u procesima donošenja odluka^[17] u javnom i političkom životu^[18]; neuključivanja rodne perspektive u politike u oblasti invaliditeta^[19]; nepostojanja perspektive invaliditeta u politikama koje promovišu rodnu ravnopravnost^[20] i nepostojanja ili nedovoljnog broja konkretnih mjera za promovisanje obrazovanja i zapošljavanja žena s invaliditetom^[21].

II Normativni sadržaj

11. Ovaj opšti komentar odražava tumačenje člana 6 koji se zasniva na premisama opštih načela navedenih u članu 3 Konvencije, odnosno: poštovanje urođenog dostojanstva, lične autonomije, uključujući slobodu izbora i samostalnost osoba; nediskriminaciju; puno i efikasno učešće i uključivanje u društvo; poštovanje razlika i prihvatanje osoba s invaliditetom kao dijela ljudske raznolikosti i čovječanstva; izjednačavanje mogućnosti; pristupačnost; ravnopravnost muškaraca i žena; poštovanje razvijajućih kapaciteta djece s invaliditetom i poštovanje prava djece s invaliditetom da očuvaju sopstveni identitet.

12. Član 6 je član povezan sa svim ostalim članovima Konvencije. Države potpisnice bi trebao da podsjeti da u sve aktivnosti usmjerene na sprovođenje Konvencije uključe prava žena i djevojčica s invaliditetom. Potrebno je preduzeti pozitivne mjere kako bi se osigurala zaštita žena s invaliditetom od višestruke diskriminacije, kao i da se obezbijedi njihovo uživanje ljudskih prava i osnovnih sloboda na jednakoj osnovi s drugima.

Član 6 (1)

13. Član 6 (1) prepoznaje da su žene s invaliditetom izložene višestrukoj diskriminaciji i od zemalja potpisnica se zahtijeva da preduzmu mjere kako bi im se osiguralo puno i ravnopravno uživanje svih ljudskih prava i osnovnih sloboda. Konvencija na višestruku diskriminaciju upućuje u članu 5 (2) u kojem se od država potpisnica zahtijeva ne samo da zabrane bilo kakvu diskriminaciju po osnovu invaliditeta, već i da zaštite od diskriminacije po ostalim osnovima^[22]. Komitet je, u okviru svojih prava, uključio upućivanje na mjere za rješavanje pitanja višestruke i interseksijske

11 Vidjeti, na primjer, CRPD/C/AUS/CO/1, paragraf 16, i CRPD/C/CHN/CO/1 i Corr.1, paragrafi 57, 65 i 90.

12 Vidjeti, na primjer, CRPD/C/SLV/CO/1, paragraf 37, i CRPD/C/CZE/CO/1, paragraf 34.

13 Vidjeti, na primjer, CRPD/C/MUS/CO/1, paragraf 29, i CRPD/C/NZL/CO/1, paragraf 37.

14 Vidjeti, na primjer, CRPD/C/GAB/CO/1, paragraf 40, i CRPD/C/KEN/CO/1, paragraf 33.

15 Vidjeti, na primjer, CRPD/C/DOM/CO/1, paragraf 32, i CRPD/C/PRY/CO/1, paragraf 17.

16 Vidjeti, na primjer, CRPD/C/HRV/CO/1, paragraf 23, i CRPD/C/SVK/CO/1, paragraf 55.

17 Vidjeti, na primjer, CRPD/C/QAT/CO/1, paragraf 13, i CRPD/C/ECU/CO/1, paragrafi 12 i 16.

18 Vidjeti, na primjer, CRPD/C/CRI/CO/1, paragraf 13, i CRPD/C/ECU/CO/1, paragraf 16.

19 Vidjeti, na primjer, CRPD/C/SWE/CO/1, paragraf 13, i CRPD/C/KOR/CO/1, paragraf 13.

20 Vidjeti, na primjer, CRPD/C/AZE/CO/1, paragraf 16, i CRPD/C/ESP/CO/1, paragraf 21.

21 Vidjeti, na primjer, CRPD/C/DNK/CO/1, paragraf 18, i CRPD/C/NZL/CO/1, paragraf 16.

22 Vidjeti Komitet o eliminaciji diskriminacije žena, Opšta preporuka br. 25, paragraf 12.

diskriminacije^[23].

14. „Diskriminacija po osnovu invaliditeta“ definisana je u članu 2 Konvencije kao svako razlikovanje, isključivanje ili ograničavanje po osnovu invaliditeta, čija su svrha ili posljedica umanjivanje ili poništavanje priznanja, uživanja ili korišćenja svih ljudskih prava i osnovnih sloboda, ravnopravno s drugim osobama, na političkom, ekonomskom, socijalnom, kulturnom, društvenom i svakom drugom polju. Ona uključuje sve oblike diskriminacije, kao i uskraćivanje razumnih adaptacija. „Diskriminacija žena“ definisana je u članu 1 Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena kao svaka razlika, isključenje ili ograničenje na osnovu pola čija je posljedica ili svrha da ženama ugrozi ili onemogući priznanje, uživanje ili korišćenje ljudskih prava i osnovnih sloboda na političkom, ekonomskom, društvenom, kulturnom, građanskom ili drugom polju, bez obzira na njihovo bračno stanje, na osnovu ravnopravnosti muškaraca i žena.

15. U članu 2 Konvencije o pravima osoba s invaliditetom, „razumne adaptacije“ definišu se kao neophodna i odgovarajuća modifikacija i prilagođavanje koje ne nameću neproporcionalan ili neprimjeren teret da bi se u pojedinačnom slučaju, tamo gdje je to potrebno, osobama s invaliditetom osiguralo ravnopravno uživanje ili korišćenje svih ljudskih prava i osnovnih sloboda na jednakoj osnovi s drugima. Posljedično i u skladu s članom 5 (2) Konvencije, države potpisnice osobama s invaliditetom moraju garantovati jednaku i djelotvornu pravnu zaštitu od diskriminacije po svim osnovima. U svojoj nedavnoj jurisprudenciji Komitet za eliminaciju diskriminacije žena pozvao se na razumne adaptacije u vezi s pristupom zapošljavanju za žene s invaliditetom^[24]. Obaveza obezbjeđivanja razumnih adaptacija je ex nunc obaveza, što znači da je sprovediva od trenutka kada je osoba zatraži u određenoj situaciji kako bi uživala svoja prava po jednakom osnovu u određenom kontekstu. Nepružanje razumnih adaptacija ženama s invaliditetom može se pretvoriti u diskriminaciju prema članovima 5 i 6^[25]. Primjer razumne adaptacije može biti pristupačna prostorija na radnom mjestu koja bi ženi s invaliditetom omogućila da doji.

16. Koncept interseksijske diskriminacije prepoznaje da pojedinci ne doživljavaju diskriminaciju kao članovi homogene grupe, nego kao pojedinci sa višedimenzionalnim slojevima identiteta, statusa i životnih okolnosti. Priznaje proživljene stvarnosti i iskustva nepovoljnijih položaja pojedinaca koja su rezultat višestrukih i interseksijskih oblika diskriminacije, što zahtijeva preduzimanje ciljanih mjera u vezi s prikupljanjem pojedinačnih podataka, savjetovanjem, kreiranjem politika, mogućnostima sprovođenja politika nediskriminacije i pružanjem djelotvornih lijekova.

17. Diskriminacija žena i djevojčica s invaliditetom može imati mnogo oblika: (a) direktna diskriminacija; (b) indirektna diskriminacija; (c) diskriminacija po osnovu povezanosti; (d) uskraćivanje razumnih adaptacija; i (e) strukturalna ili sistematska diskriminacija. Bez obzira na oblik koji ima, uticaj diskriminacije krši prava žena s invaliditetom:

(a) Direktna diskriminacija se javlja kada se prema ženama s invaliditetom postupa tako što se stavljaju u nepovoljniji položaj od druge osobe u sličnoj situaciji iz razloga povezanih sa zabranjenim osnovom. To takođe uključuje štetne radnje ili propuste na osnovu zabranjenih osnova kada nema slične uporedive situacije^[26]. Na primjer, direktna diskriminacija se javlja kad se u sudskim postupcima odbijaju svjedočenja žena s intelektualnim ili psihosocijalnim invaliditetom zbog poslovne sposobnosti, čime se tim ženama kao žrtvama nasilja uskraćuju pravda i djelotvorni lijekovi;

(b) Indirektna diskriminacija odnosi se na zakone, politike ili prakse koje se nominalno čine neutralnim, ali uprkos tome imaju neproporcionalno negativan uticaj^[27] na žene s invaliditetom. Na

23 Vidjeti CRPD/C/MUS/CO/1, CRPD/C/BRA/CO/1, CRPD/C/CZE/CO/1, CRPD/C/DNK/CO/1, CRPD/C/AUS/CO/1, CRPD/C/SWE/CO/1 i CRPD/C/DEU/CO/1, između ostalog.

24 Vidjeti, na primjer, CEDAW/C/HUN/CO/7-8 i Corr.1, paragraf 45.

25 Komitet o pravima osoba s invaliditetom, Opšti komentar br. 2 (iz 2014) o pristupačnosti.

26 Vidjeti Komitet o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Opšti komentar br. 20 (iz 2009) o nediskriminaciji u ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, paragraf 10.

27 Ibid.

primjer, ustanove zdravstvene zaštite mogu se činiti neutralnim, ali jesu diskriminatorne kada nemaju pristupačne ginekološke stolove;

(c) Diskriminacija po osnovu povezanosti je diskriminacija osoba po osnovu njihove povezanosti s osobom s invaliditetom. Žene u ulozi njegovatelja često doživljavaju diskriminaciju po osnovu povezanosti. Na primjer, potencijalni poslodavac može diskriminisati majku djeteta s invaliditetom zbog straha da će zbog svog djeteta ona biti manje angažovana ili manje dostupna radnica;

(d) Uskraćivanje razumnih adaptacija je diskriminacija koja se javlja kada se uskrate neophodne i primjerene modifikacije i prilagođavanja (koje ne predstavljaju neproporcionalni ili nepotreban teret) uprkos tome što su potrebne kako bi žene s invaliditetom na jednakoj osnovi s drugima uživale svoja ljudska prava i osnovne slobode^[28]. Na primjer, ženi s invaliditetom može biti uskraćena razumna adaptacija ako se ne može podvrgnuti mamogramu u zdravstvenom centru zbog fizičke nepristupačnosti izgrađene sredine;

(e) Strukturalna ili sistematska diskriminacija ogleđa se u skrivenim ili otvorenim obrascima diskriminatornog ponašanja u institucijama, diskriminatornim kulturnim tradicijama i diskriminatornim socijalnim normama i/ili pravilima. Štetni stereotipi po osnovu roda i invalidnosti, koji mogu dovesti do takve diskriminacije, neraskidivo su povezani s nedostatkom politika, propisa i usluga posebno namijenjenih ženama s invaliditetom. Na primjer, zbog stereotipa zasnovanih na rodu i invalidnosti, žene s invaliditetom mogu se suočiti s barijerama prilikom prijavljivanja nasilja, kao što su nevjerica i odbacivanje prijave od strane policije, tužilaca i sudova. Isto tako, štetne prakse su čvrsto povezane s osnaživanjem društveno konstruisanih rodnih uloga i odnosa moći, što može odražavati negativne percepcije ili diskriminatorna vjerovanja o ženama s invaliditetom, kao što je vjerovanje da se muškarci sa HIV/AIDS-om mogu izliječiti seksualnim odnosom sa ženama s invaliditetom^[29]. Nedostatak svijesti, obuke i politika za sprječavanje štetne stereotipne podjele žena s invaliditetom za koje su odgovorni javni službenici, bilo da su nastavnici, zdravstveni radnici, policijski službenici, tužioc i sudije i šira javnost često mogu dovesti do kršenja prava.

18. Žene s invaliditetom izložene su višestrukoj diskriminaciji, ne samo u javnoj sferi, već i u privatnoj sferi, na primjer u porodici ili od strane privatnih pružalaca socijalnih usluga. Međunarodno zakonodavstvo o ljudskim pravima odavno je potvrdilo odgovornost država potpisnica zbog kontinuirane diskriminacije koju vrše privatni, nedržavni akteri^[30]. Države potpisnice moraju usvojiti zakonske odredbe i postupke koji izričito prepoznaju višestruku diskriminaciju kako bi se osiguralo da se pritužbe podnesene po više osnova diskriminacije uzimaju u obzir prilikom utvrđivanja odgovornosti i pravnih lijekova.

Član 6 (2)

19. Član 6 (2) odnosi se na razvoj, napredak i osnaživanje žena. Pretpostavlja da prava sadržana u Konvenciji mogu biti garantovana ženama ako države potpisnice nastoje da postignu i promovišu ta prava primjenom odgovarajućih sredstava i u svim oblastima na koje se Konvencija odnosi.

20. U skladu s Konvencijom, države potpisnice moraju poduzeti „sve prikladne mjere“ radi obezbjeđivanja i promovisanja potpune realizacije svih ljudskih prava i osnovnih sloboda za sve osobe s invaliditetom. Mjere mogu biti zakonodavne, obrazovne, administrativne, kulturne, političke,

28 Vidjeti član 2 Konvencije o pravima osoba s invaliditetom.

29 Vidjeti A/HRC/20/5 i Corr.1, paragraf 24.

30 Vidjeti Komitet o ljudskim pravima, opšti komentar br. 18 (iz 1989) o nediskriminaciji, paragraf 9, i br. 28 (iz 2000) o jednakosti prava između muškaraca i žena, paragraf 31; Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava, br. 20, paragraf 11; Komitet za eliminaciju diskriminacije žena, Opšta preporuka br. 28, paragraf 9; i Komitet za eliminaciju rasne diskriminacije, opšti komentar br. 25 (iz 2000) o rodnoj dimenziji rasne diskriminacije, paragrafi 1 i 2.

jezičke ili druge prirode. Mjere su prikladne ako poštuju načela Konvencije, uključujući cilj koji ženama s invaliditetom garantuje korišćenje i uživanje ljudskih prava i osnovnih sloboda navedenih u Konvenciji. Mjere mogu biti privremene ili dugotrajne i treba da služe prevazilaženju de jure i de facto neravnopravnosti. Dok privremene posebne mjere, poput kvota, mogu biti potrebne kako bi se prevazišla strukturalna ili sistematska, višestruka diskriminacija, dugotrajne mjere, poput reforme zakona i politika kako bi se osiguralo jednako učešće žena s invaliditetom u svim oblastima života, su ključni preduslovi za postizanje stvarne ravnopravnosti za žene s invaliditetom.

21. Sve mjere moraju osigurati puni razvoj, napredak i osnaživanje žena s invaliditetom. Iako se razvoj odnosi na ekonomski rast i iskorjenjivanje siromaštva, nije ograničen samo na te oblasti. Razvojne mjere koje se odnose na rod i invaliditet u oblastima obrazovanja, zapošljavanja, stvaranja prihoda i borbe protiv nasilja, između ostalog, mogu biti odgovarajuće za osiguranje potpunog ekonomskog osnaživanja žena s invaliditetom, ali, ipak, neophodne su dodatne mjere u oblasti zdravlja i učešća u politici, kulturi i sportu.

22. Da bi se žene s invaliditetom podsticale na napredak i osnaživanje, mjere moraju prevazilaziti cilj razvoja i težiti poboljšanju situacije žena s invaliditetom tokom njihovog životnog vijeka. Nije dovoljno samo pri osmišljavanju razvojnih mjera uzeti u obzir žene s invaliditetom; umjesto toga, žene s invaliditetom takođe moraju imati mogućnost da učestvuju u društvu i doprinose mu.

23. U skladu s pristupom zasnovanim na ljudskim pravima, obezbjeđivanje osnaživanja žena s invaliditetom znači promovisanje njihovog učešća u javnom donošenju odluka. Žene i djevojčice s invaliditetom tokom istorije bile su suočene s mnogim barijerama za učešće u javnom donošenju odluka. Zbog neravnoteže moći i višestrukih oblika diskriminacije, one su imale manje mogućnosti za formiranje ili pridruživanje organizacijama koje bi mogle zastupati njihove potrebe kao potrebe žena i osoba s invaliditetom. Države potpisnice trebale bi direktno da se obrate ženama i djevojčicama s invaliditetom i da uspostave odgovarajuće mjere kako bi osigurale da su njihove perspektive u potpunosti uzete u obzir i da neće biti predmet odmazde zbog izražavanja svojih stavova i bojazni, posebno u vezi sa seksualnim i reproduktivnim zdravljem i pravima, kao i rodno zasnovanim nasiljem, uključujući seksualno nasilje. Konačno, države potpisnice moraju promovisati učešće reprezentativnih organizacija žena s invaliditetom, a ne samo savjetodavnih tijela i mehanizama koji se bave pitanjima invaliditeta^[31].

III Obaveze država potpisnica

24. Države potpisnice Konvencije imaju obavezu da poštuju, štite i ispunjavaju prava žena s invaliditetom, i prema članu 6 i prema svim ostalim materijalnim odredbama, kako bi im garantovale uživanje i primjenu svih njihovih ljudskih prava i osnovnih sloboda. Ti zadaci podrazumijevaju preduzimanje pravnih, političkih, administrativnih, obrazovnih i drugih mjera.

25. Obaveza poštovanja zahtjeva da se države potpisnice uzdrže od miješanja u uživanje prava žena s invaliditetom. Kao takvi, postojeći zakoni, propisi, običaji i prakse koje prouzrokuju diskriminaciju žena moraju se ukinuti. Česti primjeri takve diskriminacije su zakoni koji ženama s invaliditetom zabranjuju udaju ili odlučivanje o broju djece i razmaka između njih na ravnopravnim osnovama s drugima. Potom, obaveza poštovanja podrazumijeva uzdržavanje od angažovanja u bilo kojem činu ili praksi koji nijesu u skladu s članom 6 i drugim materijalnim odredbama kao i osiguravanje da javna tijela i ustanove djeluju u skladu s njima.^[32]

26. Obaveza zaštite znači da države potpisnice moraju osigurati da treće strane ne krše prava žena s invaliditetom. Dakle, države potpisnice moraju preduzeti sve prikladne mjere kako bi uklonile diskriminaciju po osnovu roda i/ili invaliditeta, a za koju je odgovorna neka osoba, organizacija ili privatno preduzeće. To takođe uključuje obavezu sprovođenja detaljne analize

31 Vidjeti A/HRC/31/62, paragraf 70.

32 Vidjeti član 4 (1) (d) Konvencije o pravima osoba s invaliditetom.

sprečavanjem nasilja ili kršenja ljudskih prava, zaštitom žrtava i svjedoka od zloupotreba, istra- ga, tuženja i kažnjavanja odgovornih, uključujući privatne aktere, kao i obezbjeđivanje pristupa obeštećenju tamo gdje dođe do kršenja ljudskih prava^[33]. Na primjer, države potpisnice mogle bi da promovišu obuku stručnjaka u pravosuđu kako bi se osigurali djelotvorni lijekovi za žene s invaliditetom koje su bile izložene nasilju.

27. Obaveza ispunjavanja nameće kontinuiranu i dinamičnu dužnost usvajanja i primjene mjera koje su potrebne kako bi se osigurali razvoj, napredak i osnaživanje žena s invaliditetom. Države potpisnice moraju usvojiti dvostrani pristup: (a) sistematskom integracijom interesa i prava žena i djevojčica s invaliditetom u sve nacionalne akcione planove, strategije^[34] i politike u vezi sa ženama, djetinjstvom i invaliditetom, kao i sektorske planove koji se, na primjer, tiču rodne ravnopravnosti, zdravlja, nasilja, obrazovanja, političkog učešća, zapošljavanja, pristupa pravdi i socijalnoj zaštiti; i (b) preduzimanjem ciljanih radnji posebno usmjerenih na žene s invaliditetom i njihovim monitoringom. Dvostrani pristup ključan je za smanjenje nejednakosti u vezi s učešćem i uživanjem prava.

IV Veza između člana 6 i drugih članova Konvencije

28. Sveobuhvatna priroda člana 6 neraskidivo ga povezuje sa svim ostalim materijalnim odred- bama Konvencije. Pored toga što je povezan s članovima koji uključuju izrazito upućivanje na pol i/ili rod, član 6 naročito je povezan s odredbama koje se bave nasiljem nad ženama s invalid- itetom (član 16) kao i s polnim i reproduktivnim zdravljem i pravima, uključujući poštovanje doma i porodice (članovi 23 i 25) i sferama diskriminacije žena s invaliditetom u ostalim relevantnim članovima.

A. Sloboda od eksploatacije, nasilja i zlostavljanja (član 16)

29. Žene s invaliditetom su izložene većem riziku od nasilja, eksploatacije i zlostavljanja u poređenju s ostalim ženama^[35]. Nasilje može biti interpersonalno ili institucionalno i/ili strukturno. Institucionalno i/ili strukturno nasilje je svaki oblik strukturne neravnopravnosti ili institucionalne diskriminacije koji ženu drži u podređenom položaju, fizički ili ideološki, u poređenju s ostalim osobama u njenoj porodici^[36], domaćinstvu ili zajednici.

30. Pravo na slobodu od eksploatacije, nasilja i zlostavljanja koje uživa žena s invaliditetom mogu ometati štetni stereotipi koji povećavaju rizik od iskustva nasilja. Štetni stereotipi koji infantilizuju žene s invaliditetom i dovode u pitanje njihovu sposobnost donošenja odluka, doživljaj žena s invaliditetom kao aseksualnih ili hiperseksualnih i navođenje na pogrešna vjerovanja i mitove na koje uveliko utiče praznovjerje koje povećava rizik od seksualnog nasilja nad ženama s albiniz- mom^[37] – sve to sprečava žene s invaliditetom da uživaju u njihovim pravima kako je istaknuto u članu 16.

31. Primjeri nasilja, eksploatacije i/ili zlostavljanja žena s invaliditetom kojima se krši član 16

33 Vidjeti zajedničku Opštu preporuku br. 31 Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena/Opšti komentar br. 18 Komiteta o pravima djeteta (iz 2014) o štetnim praksama, fusnota 6.

34 Vidjeti član 4 (1) (c) Konvencije o pravima osoba s invaliditetom.

35 Vidjeti A/67/227, paragraf 13.

36 Vidjeti CRPD/C/HRV/CO/1, paragraf 9.

37 Vidjeti A/HRC/24/57, paragraf 74.

uključuju sljedeće: sticanje invalidnosti kao posljedice nasilja, i fizičke sile; ekonomsku prisilu; trgovinu ljudima i prevare; pogrešno informisanje; napuštanje; izostanak slobodnog i svjesnog pristanka kao i pravna prisiljavanje; zanemarivanje, uključujući onemogućavanje ili zabranu pristupa lijekovima; uklanjanje komunikacijskih sredstava ili nadzor nad njima, kao i odbijanje pomoći u komunikaciji; uskraćivanje lične pokretljivosti i pristupačnosti, na primjer, uklanjanjem ili uništavanjem elemenata pristupačnosti kao što su rampe, asistivnih predmeta kao što su bijeli štapovi ili pomagala za kretanje poput kolica; odbijanje njegovatelja da pruže pomoć u svakodnevnim aktivnostima poput kupanja, menstrualne higijene i/ili vođenja higijene, oblačenja i hranjenja, što onemogućava uživanje u pravu na samostalan život i slobodu od omalovažavajućeg postupanja; uskraćivanje hrane ili vode, ili prijetnja time; pobuđivanje straha zastrašivanjem kroz maltretiranje, verbalno zlostavljanje i ismijavanje po osnovu invaliditeta; povrjeđivanje ili prijetnja povrjeđivanjem, uklanjanjem ili ubijanjem kućnih ljubimaca ili pasa pomagača, ili uništavanjem objekata; psihološka manipulacija i ispoljavanje kontrole, na primjer ograničavanjem ličnog ili virtuelnog kontakta s porodicom, prijateljima ili drugim osobama.

32. Određeni oblici nasilja, eksploatacije i zlostavljanja mogu se smatrati okrutnim, neljudskim ili degradirajućim ponašanjem ili kažnjavanjem i kršenjem brojnih međunarodnih ugovora o ljudskim pravima. Među tim oblicima su i: prisilna, nametnuta ili na drugi način neželjena trudnoća ili sterilizacija^[38]; svaki medicinski postupak ili intervencija izvedeni bez slobodnog i informisanog pristanka, uključujući postupke i intervencije u vezi s kontracepcijom i abortusom; invazivne i ireverzibilne hirurške prakse kao što su psihohirurgija, obrezivanje žena, kao i hirurške operacije ili liječenje koji se vrše na interseksualnoj djeci bez njihovog informisanog pristanka; liječenje elektrošokovima i upotreba hemijskih, fizičkih ili mehaničkih sredstava za obuzdavanje i izolacija i razdvajanje.

33. Seksualno nasilje nad ženama s invaliditetom uključuje i silovanje^[39]. Seksualno zlostavljanje događa se u svim scenarijima, u državnim i privatnim ustanovama, kao i u porodici ili zajednici. Neke žene s invaliditetom, posebno one s oštećenjem sluha ili oštećenjem vida^[40], kao i žene s intelektualnim invaliditetom mogu biti izložene još većem riziku od nasilja i zlostavljanja zbog njihove izolovanosti, zavisnosti ili ugnjetavanja.

34. Žene s invaliditetom mogu biti ciljna grupa za ekonomsko iskorišćavanje zbog njihovog oštećenja, što ih zauzvrat može izložiti dodatnom nasilju. Na primer, žene s fizičkim ili vidljivim oštećenjima mogu biti prodate dalje u svrhu prisilnog prosjačenja jer se vjeruje da mogu izazvati veći stepen simpatija javnosti^[41].

35. Često preferencijalna briga za dječake i ponašanje prema dječacima znači da je nasilje nad djevojčicama s invaliditetom češće od nasilja nad dječacima s invaliditetom ili djevojčicama uopšte. Nasilje nad djevojčicama s invaliditetom uključuje zanemarivanje po osnovu roda, ponižavanje, skrivanje, napuštanje i zlostavljanje, uključujući seksualno zlostavljanje i seksualno iskorišćavanje, koje se povećava tokom puberteta. Isto tako, neuporedivo je vjerovatnije da se djeca s invaliditetom neće upisati u matične knjige rođenih^[42], što ih još više izlaže eksploataciji i nasilju. Djevojčice s invaliditetom posebno su izložene riziku od nasilja od strane članova porodice i njegovatelja^[43].

36. Djevojčice s invaliditetom posebno su u opasnosti od štetnih praksi koje se opravdavaju pozivanjem na sociokulturne i vjerske običaje i vrijednosti. Na primjer, djevojčice s invaliditetom

38 Vidjeti CRPD/C/MEX/CO/1, paragraf 37.

39 Vidjeti A/67/227, paragraf 35.

40 Vidjeti CRPD/C/BRA/CO/1, paragraf 14.

41 Vidjeti A/HRC/20/5 i Corr.1, paragraf 25.

42 Vidjeti, na primjer, CRC/C/TGO/CO/3-4, paragrafe 8 i 39.

43 *Stanje djece u svijetu 2013: Djeca s invaliditetom* (publikacija Ujedinjenih nacija, prodajni br. E.13.XX.1).

vjerovatnije će biti žrtve „ubistava iz samilosti“ od dječaka s invaliditetom, jer njihove porodice ne žele da podižu djevojčicu s invaliditetom ili im nedostaje podrška za njeno odgajanje^[44]. Ostali primjeri štetnih praksi uključuju: čedomorstvo^[45], optužbe da ih je „zaposjeo duh“, kao i ograničenja u hranjenju i ishrani. Osim toga, udaja djevojčica s invaliditetom, posebno djevojčica s intelektualnim invaliditetom opravdava se izgovorom da se u budućnosti obezbijede sigurnost, njega i finansiranje. S druge strane, dječji brakovi doprinose većoj stopi napuštanja škole i ranom i čestom rađanju. Djevojčice s invaliditetom doživljavaju socijalnu isključenost, segregaciju i eksploataciju u porodici, uključujući isključivanje iz porodičnih aktivnosti, sprečavanje napuštanja kuće, prisilno obavljanje neplaćenih kućnih poslova i zabranu pohađanja škole.

37. Žene s invaliditetom izložene su istim štetnim praksama kao i žene bez invaliditeta kao što su prisilni brak, obrezivanje žena, zločini počinjeni u ime takozvane časti, nasilje povezano s mirazom, prakse udovstva i optužbe za vještičarenje^[46]. Posljedice ovih štetnih praksi daleko prevazilaze socijalnu isključenost. One jačaju štetne rodne stereotipe, produbljuju neravnopravnost i doprinose diskriminaciji žena i djevojčica. Ove štetne prakse mogu kao rezultat imati fizičko i psihičko nasilje i ekonomsku eksploataciju. Ne može se pozivati na štetne prakse zasnovane na patrijarhalnim interpretacijama kulture kako bi se opravdalo nasilje nad ženama i djevojčicama s invaliditetom. Pored toga, žene i djevojčice s invaliditetom posebno su izložene riziku „testiranja nevinosti“^[47], a izložene su i riziku „silovanja djevice“^[48] usljed predrasuda u vezi sa HIV/AIDS-om.

B. Seksualno i reproduktivno zdravlje i prava, uključujući poštovanje doma i porodice (članovi 23 i 25)

38. Stereotipi u odnosu na invalidnost i rod je oblik diskriminacije koji posebno ozbiljno utiče na uživanje seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava i na pravo na zasnivanje porodice. Štetni stereotipi o ženama s invaliditetom uključuju vjerovanje da su aseksualne, nesposobne, iracionalne, da im nedostaje kontrola i/ili da su hiperseksualne. Kao i sve žene, i žene s invaliditetom imaju pravo da odaberu koliko djece žele da imaju i razmak između njih, kao i pravo na kontrolu i slobodno i odgovorno donošenje odluka u vezi s pitanjima kao što su njihova seksualnost, uključujući seksualno i reproduktivno zdravlje, bez prisile, diskriminacije i nasilja^[49].

39. Žene s invaliditetom suočavaju se s višestrukim preprekama u vezi s uživanjem u seksualnom i reproduktivnom zdravlju i pravima, jednakim priznanjem pred zakonom i pristupom pravdi. Pored toga što se suočavaju s barijerama koje su rezultat višestruke diskriminacije po osnovu roda i invaliditeta, neke žene s invaliditetom, poput izbjeglica, migrantkinja i tražiteljki azila, suočene su s dodatnim barijerama jer im je onemogućen pristup zdravstvenoj zaštiti. Žene s invaliditetom se takođe mogu suočavati sa štetnim eugeničkim stereotipima koji pretpostavljaju da će rađati djecu s invaliditetom, usljed čega se žene s invaliditetom obeshrabruju ili sprečavaju da se ostvare kao majke^[50].

40. Ženama s invaliditetom takođe može biti uskraćen pristup informacijama i komunikaciji, uk-

44 Vidjeti A/HRC/20/5 and Corr.1, paragraf 24.

45 Ibid.

46 Vidjeti zajedničku preporuku br. 31 Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena / Opšti komentar br. 18 Komiteta za prava djeteta (iz 2014) o štetnim praksama, paragraf 7.

47 Ibid, paragraf 9.

48 Vidjeti A/HRC/20/5 i Corr.1, paragraf 24.

49 Program akcije Međunarodne konferencije o stanovništvu i razvoju i Pekinškoj platformi za akciju i ishodišni dokumenti njenih revizijskih konferencija.

50 Vidjeti A/67/227, paragraf 36.

ljučujući sveobuhvatno obrazovanje o seksualnosti, što se zasniva na štetnim stereotipima zbog kojih se pretpostavlja da su aseksualne i da im zato takve informacije ne trebaju na istom nivou kao drugima. Takođe, informacije možda neće biti dostupne u pristupačnim formatima. Informacije o seksualnom i reproduktivnom zdravlju uključuju informacije o svim aspektima seksualnog i reproduktivnog zdravlja, uključujući zdravlje majke, kontracepciju, planiranje porodice, seksualno prenosive infekcije, prevenciju HIV-a, siguran abortus i njegu nakon abortusa, mogućnosti u vezi s (ne)plodnošću i rak reproduktivnih organa^[51].

41. Nedostatak pristupa informacijama o seksualnom i reproduktivnom zdravlju ženama s invaliditetom, posebno ženama s intelektualnim invaliditetom i ženama s oštećenjem sluha ili oštećenjem sluha i vida, može povećati rizik da budu izložene seksualnom nasilju^[52].

42. Zdravstvene ustanove i oprema, uključujući mamografske uređaje i ginekološke stolove, često su fizički nepristupačni ženama s invaliditetom^[53]. Bezbjedan prevoz žena s invaliditetom do zdravstvenih ustanova ili radi odlaska na preventivne preglede može biti nedostupan, nemati pristupačnu cijenu ili biti fizički nepristupačan.

43. Barijere zbog stavova koje imaju zdravstveni radnici i povezano osoblje mogu dovesti do toga da se ženama s invaliditetom odbije pristup zdravstvenim radnicima i/ili uslugama, a posebno ženama s psihosocijalnim ili intelektualnim invaliditetom, ženama s oštećenjem sluha i ženama s oštećenjem sluha i vida, kao i ženama koje su još uvijek u institucijama^[54].

44. U praksi se izborni žena s invaliditetom, a posebno žena s psihosocijalnim ili intelektualnim invaliditetom često zanemaruju, a njihove odluke se često zamjenjuju odlukama trećih strana, uključujući pravne zastupnike, pružaoce usluga, staratelje i članove porodice, čime se krše prava tih žena iz člana 12 Konvencije^[55]. Sve žene s invaliditetom moraju biti u mogućnosti da ostvaruju svoju poslovnu sposobnost kroz donošenje sopstvenih odluka, uz podršku kad je ona željena, u vezi s medicinskim i/ili terapijskim liječenjem, uključujući donošenje sopstvenih odluka o zadržavanju plodnosti i reproduktivne autonomije, ostvarivanjem prava odabira broja dece i razmaka između njih, pristajanjem na izjavu o očinstvu i njenim prihvatanjem, kao i ostvarivanjem prava na ulazak u vezu. Ograničavanje ili oduzimanje poslovne sposobnosti može olakšati prisilne intervencije, kao što su sterilizacija, abortus, kontracepcija, obrezivanje žena, operacije ili liječenje interseksualne djece bez njihovog informisanog pristanka, kao i prisilno zadržavanje u institucijama^[56].

45. Prisilna kontracepcija i sterilizacija takođe mogu kao rezultat imati seksualno nasilje bez posljedice trudnoće, posebno kod žena s psihosocijalnim ili intelektualnim invaliditetom, žena u psihijatrijskim ustanovama i drugim institucijama i žena u pritvoru. Zbog toga je posebno važno ponovo potvrditi da ženama s invaliditetom treba priznati poslovnu sposobnost po jednakom osnovu kao i drugima^[57] i da žene s invaliditetom imaju pravo da zasnuju porodicu i dobiju odgovarajuću

51 Vidjeti Komitet o ekonomskim socijalnim i kulturnim pravima, Opšti komentar br. 22 (iz 2016) o pravu na seksualno i reproduktivno zdravlje, paragraf 18.

52 Vidjeti, na primjer, CRPD/C/MEX/CO/1, paragraf 50 (b).

53 Vidjeti Komitet o pravima osoba s invaliditetom, Opšti komentar br. 2 (iz 2014) o pristupačnosti, paragraf 40, i, na primjer, CRPD/C/DOM/CO/1, paragraf 46.

54 Vidjeti A/HRC/20/5 i Corr.1, paragraf 37.

55 Kancelarija visokog predstavnika Ujedinjenih nacija za ljudska prava, Entitet Ujedinjenih nacija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena, Zajednički program Ujedinjenih nacija za HIV/AIDS, Program Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP), Fond Ujedinjenih nacija za stanovništvo, UNICEF i SZO, "Eliminacija prinudne, prisilne i na drugi način nedobrovoljne sterilizacije: interagencijska izjava" (SZO, iz 2014).

56 Vidjeti Komitet o pravima osoba s invaliditetom, Opšti komentar br. 1 (2014) o jednakom priznanju pred zakonom, paragraf 35.

57 Ibid, paragraf 31. Vidjeti, takođe, član 12 Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i član 15 Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena.

podršku u podizanju djece.

46. Štetni stereotipi po osnovu roda i/ili invaliditeta, koji se zasnivaju na pojmovima kao što su nesposobnost i nemogućnost, mogu za posljedicu imati situaciju u kojoj su majke s invaliditetom suočene sa zakonskom diskriminacijom, što je i razlog zbog kojeg su te žene znatno više zastupljene u postupcima za zaštitu djece i zašto neproporcionalno gube kontakt s djecom i starateljstvo nad njima, a djeca postaju predmet postupka usvajanja i/ili se smještaju u instituciju. Pored toga, suprugu se može odobriti razdvajanje ili razvod braka po osnovu psihosocijalnog invaliditeta supruge.

C. Diskriminacija žena s invaliditetom u ostalim članovima Konvencije

Podizanje svijesti (član 8)

47. Žene s invaliditetom su izložene složenim stereotipima koji mogu biti posebno štetni. Rodni i stereotipi u vezi s invaliditetom koji utiču na žene s invaliditetom uključuju: da su teret drugima (tj. da se o njima mora brinuti, da su uzrok teškoća, nesreće i odgovornosti ili da zahtijevaju zaštitu); da su ranjive (tj. smatraju se bespomoćnim, zavisnim ili nesigurnim); da su žrtve (tj. smatra se da pate, da su pasivne i bespomoćne) ili inferiorne (tj. smatra se da su nesposobne, neprimjerene, slabe ili bezvrijedne); da imaju seksualnu abnormalnost (tj. stereotipizovane su kao aseksualne, neaktivne, preaktivne, nesposobne ili seksualno perverzne); ili da su mistične ili zlobne (stereotip je da su uklete, opsjednute duhovima, da praktikuju vještičarenje, da su štetne ili da donose ili dobru ili lošu sreću). Stereotipizacija po osnovu roda i/ili invaliditeta praksa je u kojoj se određenom pojedincu pripisuju stereotipna vjerovanja. Nezakonita je kada za rezultat ima povredu ili povredu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Primjer toga je propust pravosuđa da počinitelja seksualnog nasilja nad ženom s invaliditetom smatra odgovornim na osnovu stereotipnih stavova o seksualnosti žena ili njenoj vjerodostojnosti kao svjedoka.

Pristupačnost (član 9)

48. Neuzimanje u obzir aspekata povezanih s rodom i/ili invaliditetom u politikama koje se odnose na fizičko okruženje, prevoz, informacije i komunikacije, uključujući informacione i komunikacione tehnologije i sisteme, kao i ostale sadržaje i usluge otvorene ili namijenjene javnosti i u urbanim i u ruralnim oblastima, onemogućava ženama s invaliditetom da žive samostalno, kao i da u potpunosti učestvuju u svim oblastima života na jednakim osnovima s drugima. To je posebno važno u vezi s pristupom žena s invaliditetom sigurnim kućama, servisima podrške i postupcima koji pružaju djelotvornu i suštinsku zaštitu od nasilja, zlostavljanja i eksploatacije ili u vezi s pružanjem zdravstvene zaštite, posebno zaštite reproduktivnog zdravlja^[58].

Situacije rizika i vanredne humanitarne krizne situacije (član 11)

49. U situacijama oružanog sukoba, okupacije teritorija, prirodnih katastrofa i humanitarnih kriznih situacija žene s invaliditetom suočene su s povećanim rizikom od seksualnog nasilja i manje je vjerovatno da će imati pristup uslugama oporavka i rehabilitacije ili pristup pravdi^[59]. Žene s invaliditetom koje su izbjeglice, migrantkinje i tražiteljke azila mogu se suočiti i s povećanim

58 Vidjeti Komitet o pravima osoba s invaliditetom, Opšti komentar br. 2 (iz 2014) o pristupačnosti.

59 Izjava Komiteta za prava osoba s invaliditetom o uključivanju invaliditeta za Svjetski humanitarni samit, dostupno na internet stranici Komiteta (www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/CRPDIndex.aspx).

rizikom od nasilja jer im je uskraćeno pravo pristupa zdravstvenom i pravosudnom sistemu zbog njihovog statusa u vezi s državljanstvom.

50. Žene s invaliditetom u situacijama rizika i humanitarnim kriznim situacijama izložene su većem riziku od seksualnog nasilja, kako je pomenuto u prethodnom pasusu. Dodatno, nedostatak sanitarija povećava diskriminaciju žena s invaliditetom koje se suočavaju s brojnim preprekama u pristupu humanitarnoj pomoći. Iako žene i djeca imaju prioritet pri dodjeli humanitarne pomoći, žene s invaliditetom ne mogu uvijek dobiti informacije o projektima pomoći jer te informacije često nisu dostupne u pristupačnim formatima. Čak i kada imaju te informacije ne mogu fizički pristupiti punktovima za dodjelu pomoći. I kad dođu do njih, mogu imati prepreke da komuniciraju s osobljem. Isto tako, ako žene s invaliditetom budu žrtve nasilja, eksploatacije ili zlostavljanja, hitne i dežurne linije za informisanje i komunikaciju mogu biti nepristupačne. Izbjegličkim kampovima često nedostaju mehanizmi dječje zaštite za djecu s invaliditetom. Pored toga, pristupačne prostorije za održavanje higijene u vrijeme menstruacije često nisu dostupne, što, sljedstveno, povećava izloženost žena s invaliditetom nasilju. Neudate žene s invaliditetom suočavaju se s barijerama u vezi s pristupom evakuaciji u hitnom slučaju ili u situaciji katastrofe, posebno ako su u vrijeme evakuacije u pratnji djece. Ovo nesrazmjerno utiče na interno raseljene žene s invaliditetom koje nemaju odraslog člana porodice, prijatelje ili njegovatelje. Raseljene djevojčice s invaliditetom suočene su s dodatnim preprekama u pristupu formalnom i neformalnom obrazovanju, posebno u kriznim situacijama.

Jednako priznanje pred zakonom (član 12)

51. U poređenju s muškarcima s invaliditetom i ženama bez invaliditeta, ženama s invaliditetom češće se uskraćuje pravo na poslovnu sposobnost. Njihova prava da zadrže kontrolu nad sopstvenim reproduktivnim zdravljem, uključujući na osnovu slobodnog i informisanog pristanka^[60], da zasnuju porodicu, da izaberu gdje će i s kim živjeti, na fizički i mentalni integritet, da posjeduju i nasljeđuju imovinu, da kontrolišu sopstveno finansijsko poslovanje i da imaju jednak pristup bankovnim zajmovima, hipotekama i ostalim oblicima finansijskog kreditiranja^[61] često se krše kroz patrijarhalni sistem zamjenskog odlučivanja.

Pristup pravdi (član 13)

52. Žene s invaliditetom suočavaju se s barijerama u pristupu pravdi, uključujući i barijere u vezi s eksploatacijom, nasiljem i zlostavljanjem zbog štetnih stereotipa, diskriminacije i nepostojanja proceduralnih i razumnih adaptacija, što može dovesti do toga da se njihov kredibilitet stavi pod sumnju, i do odbacivanja njihovih optužbi^[62]. Negativni stavovi u sprovođenju postupaka mogu zastrašiti žrtve ili ih obeshrabriti da istraju u traženju pravde. Složeni ili degradirajući postupci prijavljivanja, upućivanje žrtava na socijalne službe umjesto pružanja pravnih lijekova, odbacujući stavovi policije ili drugih institucija za sprovođenje zakona primjeri su takvih stavova. To može dovesti do nekažnjivosti i nevidljivosti problema, što zauzvrat može kao rezultat imati nasilje koje traje duže vrijeme^[63]. Žene s invaliditetom takođe se mogu plašiti da prijave nasilje, eksploataciju

60 Komitet o pravima osoba s invaliditetom, Opšti komentar br. 1 (iz 2014) o jednakom priznanju pred zakonom.

61 Svjetska anketa o ulozi žena u razvoju iz 2014: rodna ravnopravnost i održivi razvoj (Publikacija Ujedinjenih nacija, prodajni br. E.14.IV.6).

62 Vidjeti A/HRC/20/5 i Corr.1, paragraf 41, i A/67/227, paragraf 42.

63 Vidjeti A/HRC/20/5 i Corr.1, paragraf 19.

ili zlostavljanje jer su zabrinute da će možda izubiti podršku njegovatelja^[64].

Sloboda i sigurnost kao i sloboda od mučenja, ili surovog, nehumanog ili degradirajućeg postupanja ili kazne (članovi 14 i 15)

53. Povrede u vezi s oduzimanjem slobode neproporcionalno utiču na žene s intelektualnim ili psihosocijalnim invaliditetom i na one u ustanovama. Žene lišene slobode na mjestima kao što su psihijatrijske ustanove, a na osnovu stvarne ili pretpostavljene invalidnosti, suočene su s višim nivoima nasilja i sa surovim, nehumanim ili degradirajućim postupanjem ili kažnjavanjem^[65] i izdvojene su i izložene riziku od seksualnog nasilja i trgovine ljudima u sklopu institucija koje pružaju njegu kao i u institucijama za specijalno obrazovanje^[66]. Nasilje nad ženama s invaliditetom u ustanovama uključuje: prisilno svlačenje od strane muškog osoblja, a protiv volje žene o kojoj se radi; prisilno davanje psihijatrijskih lijekova i davanje prevelikih doza lijekova, što može smanjiti sposobnost opisivanja i/ili pamćenja seksualnog nasilja. Počinioci to mogu činiti nekažnjeno jer shvataju da postoji mali rizik od otkrivanja ili kažnjavanja jer je pristup pravnim lijekovima izuzetno ograničen i malo je vjerovatno da će žene s invaliditetom koje su predmet takvog nasilja moći pristupiti linijama za pomoć ili drugim oblicima podrške za prijavu takvih kršenja.

Sloboda od torture, surovog, nehumanog ili degradirajućeg postupanja ili kazne i zaštita integriteta ličnosti (članovi 15 i 17)

54. Veća je vjerovatnoća da će žene s invaliditetom prije drugih žena uopšte, i muškaraca s invaliditetom biti podvrgnute prisilnim intervencijama. Takve prisilne intervencije pogrešno se opravdavaju teorijama nesposobnosti i terapijske nužnosti, ozakonjene su nacionalnim zakonima i mogu uživati podršku šire javnosti zbog toga što su navodno u najboljem interesu osobe o kojoj se radi^[67]. Prisilnim intervencijama krše se brojna prava sadržana u Konvenciji, odnosno pravo na jednako priznanje pred zakonom; pravo na slobodu od eksploatacije, nasilja i zlostavljanja; pravo zasnivanja porodice; pravo integriteta ličnosti; pravo na seksualno i reproduktivno zdravlje, kao i pravo na slobodu od torture ili surovog, nehumanog ili degradirajućeg postupanja ili kazne^[68].

Samostalni život i uključenost u zajednicu (član 19)

55. Na pravo žena s invaliditetom da odaberu svoje mjesto življenja mogu štetno uticati kulturne norme i patrijarhalne porodične vrijednosti koje ograničavaju autonomiju i obavezuju ih na življenje određenim načinom života. Zbog toga višestruka diskriminacija može spriječiti potpuno i jednako uživanje u pravu na samostalni život i uključenost u zajednicu. Starosna dob i oštećenje, posebno ili zajedno, mogu povećati rizik od institucionalizacije starijih osoba s invaliditetom^[69]. Osim toga, postoji puno dokumentovanih dokaza da institucionalizacija osobe s invaliditetom

64 Ibid, paragraf 16.

65 Ibid, paragraf 39.

66 Vidjeti CRPD/C/UKR/CO/1, paragraf 11.

67 Vidjeti A/HRC/22/53, paragraf 64.

68 Vidjeti CRPD/C/SWE/CO/1, paragraf 37.

69 Vidjeti E/2012/51 i Corr.1.

može izložiti nasilju i zlostavljanju, pri čemu su posebno izložene žene s invaliditetom^[70].

Obrazovanje (član 24)

56. Kombinacija stereotipa u vezi sa starosnom dobi i invaliditetom potpiruje diskriminatorne stavove, politike i prakse kao što su: pridavanje veće vrijednosti obrazovanju dječaka, a ne djevojčica, upotreba nastavnih materijala u kojima se ponavljaju neopravdani stereotipi u vezi sa rodom i invaliditetom, podsticanje dječjih brakova djevojčica s invaliditetom, sprovođenje porodičnih aktivnosti povezanih s rodom, dodjeljivanje uloga njegovateljica ženama i djevojčicama i neobezbjeđivanje pristupačnog sanitarnog čvora u školama kako bi se osigurala higijena u vrijeme menstrualnog ciklusa. Sve to kao rezultat ima veće stope nepismenosti, neuspjeh u školi, neujednačene dnevne dolaske, izostanke i potpuno napuštanje škole.

Zdravstvena zaštita i rehabilitacija (članovi 25 i 26)

57. Žene s invaliditetom suočavaju se s preprekama pri pristupu zdravstvenim i rehabilitacionim uslugama. Među tim preprekama su: neobrazovanost i neinformisanost o seksualnom i reproduktivnom zdravlju i pravima; fizičke barijere za ginekološke, akušerske i onkološke usluge, kao i barijere u stavovima o plodnosti i hormonskim tretmanima. Pored toga, usluge fizičke i psihološke rehabilitacije, uključujući savjetovanje u vezi s rodno zasnovanim nasiljem, mogu biti nepristupačne, neinkluzivne ili neadekvatne u odnosu na starosnu dob i rod.

Zapošljavanje (član 27)

58. Uz opšte barijere s kojima se susrijeću osobe s invaliditetom kad pokušaju da ostvare svoje pravo na rad, žene s invaliditetom takođe se suočavaju s jedinstvenim barijerama u vezi s njihovim jednakim učestvovanjem na radnom mjestu, uključujući seksualno uznemiravanje i nejednaku platu, kao i nemogućnost pristupa zahtjevu za obeštećenje zbog diskriminatornih stavova kojima se odbacuju njihovi zahtjevi, kao i zbog i fizičkih, informacionih i komunikacionih barijera^[71].

Socijalna zaštita (član 28)

59. Kao posljedica diskriminacije, žene čine nesrazmjerni procenat siromašnog stanovništva u svijetu, što kao rezultat ima nedostatak izbora i mogućnosti, posebno u vezi s prihodima od formalnog zaposlenja. Siromaštvo je i složeni faktor i rezultat višestruke diskriminacije. Starije žene s invaliditetom posebno se suočavaju s brojnim teškoćama pri pristupu odgovarajućem stanovanju i postoji veća vjerovatnoća da će biti institucionalizovane i da neće imati jednak pristup socijalnoj zaštiti i programima za smanjenje siromaštva^[72].

Učešće u političkom i javnom životu (član 29)

60. Glasovi žena i djevojčica s invaliditetom utišavani su kroz istoriju, što je razlog njihove

70 Vidjeti A/HRC/28/37, paragraf 24.

71 Vidjeti A/HRC/20/5 i Corr.1, paragraf 40, i A/67/227, paragraf 67.

72 Vidjeti A/70/297.

nesrazmjerne niske zastupljenosti u javnom donošenju odluka. Zbog neravnoteža moći i višestruke diskriminacije, imale su manje mogućnosti da osnivaju ili se pridružuju organizacijama koje mogu zastupati njihove potrebe kao žena, djece i osoba s invaliditetom.

V Implementacija na nacionalnom nivou

61. Tokom pregledanja izvještaja država potpisnica Komitet je primijetio da se države potpisnice suočavaju s nizom dosljednih izazova prilikom garantovanja ženama s invaliditetom punog uživanja svih njihovih prava bez diskriminacije i na jednakoj osnovi s drugima, u skladu s članom 6 i povezanim članovima Konvencije.

62. U svijetlu normativnog sadržaja i prethodno navedenih obaveza, države potpisnice treba da preduzmu korake navedene u nastavku da bi osigurale potpuno sprovođenje člana 6 i pružile odgovarajuće resurse u tom smislu.

63. Države potpisnice treba da se bore protiv višestruke diskriminacije, između ostalog:

(a) stavljanjem van snage diskriminatornih zakona, politika i praksi koje žene s invaliditetom sprečavaju u uživanju svih prava sadržanih u Konvenciji, stavljanjem izvan zakona diskriminacije po osnovu roda i invaliditeta kao i njene interseksijske oblike, kriminalizacijom seksualnog nasilja nad djevojčicama i ženama s invaliditetom, zabranjivanjem svih oblika prisilne sterilizacije, prisilnog abortusa i kontracepcije bez odobrenja, zabranjivanjem svih oblika prisilnih medicinskih tretmana u vezi s rodom i/ili invaliditetom, kao i preduzimanjem svih odgovarajućih zakonskih koraka da bi se žene s invaliditetom zaštitile od diskriminacije;

(b) usvajanjem odgovarajućih zakona, politika i mjera kako bi se osiguralo da su prava žena s invaliditetom uključena u sve politike, a posebno u politike u vezi sa ženama uopšte i u politike o invaliditetu;

(c) rješavanjem svih barijera koje sprečavaju ili ograničavaju učešće žena s invaliditetom i osiguravanje da su žene s invaliditetom, kao i stavovi i mišljenja djevojčica s invaliditetom kroz njihove reprezentativne organizacije, zastupljeni u osmišljavanju, sprovođenju i monitoringu svih programa koji imaju uticaj na njihov život i uključivanje žena s invaliditetom u sve grane i tijela nacionalnih sistema za monitoring;

(d) prikupljanjem i analiziranjem podataka o situaciji žena s invaliditetom u svim područjima koja su važna za njih, u konsultaciji s organizacijama žena s invaliditetom, radi usmjeravanja planiranja politika za sprovođenje člana 6 i eliminacijom svih oblika diskriminacije, posebno višestruke i interseksijske diskriminacije, kao i unapređenjem sistema prikupljanja podataka za prikladni monitoring i evaluaciju;

(e) osiguranjem da sva međunarodna saradnja posebno uzima u obzir pitanja invaliditeta i roda i da je inkluzivna, kao i da uključuje podatke i statistiku o ženama s invaliditetom u implementaciji Agende za održivi razvoj do 2030. uključujući i Ciljeve održivog razvoja zajedno s njihovim ciljevima i indikatorima, kao i ostale međunarodne okvire.

64. Države potpisnice treba da preduzmu odgovarajuće mjere kako bi osigurale razvoj, napredovanje i osnaživanje žena s invaliditetom, između ostalog:

(a) stavljanjem izvan snage svih zakona ili politika koji žene s invaliditetom sprečavaju u efikasnom i punom učešću u političkom i javnom životu na jednakima osnovima s drugima, uključujući pravo osnivanja organizacija i mreža žena uopšte i naročito žena s invaliditetom;

(b) usvajanjem mjera afirmativne akcije za razvoj, unapređenje i osnaživanje žena s invaliditetom, u konsultacijama s organizacijama žena s invaliditetom, s ciljem da se odmah bave nejednakostima i osiguravanjem da žene s invaliditetom uživaju jednake mogućnosti kao i drugi. Takve mjere posebno treba usvojiti u vezi s pristupom pravdi, eliminacijom nasilja, poštovanjem doma i porodice, seksualnim zdravljem i reproduktivnim pravima, zdravljem, obrazovanjem, zapošljavanjem i socijalnom zaštito. Javne i privatne usluge i sadržaji kojima se koriste žene s invaliditetom trebaju biti potpuno pristupačni u skladu s članom 9 Konvencije i Opštim komentarom Komiteta br. 2 (iz 2014) o pristupačnosti. Pružaoci javnih i privatnih usluga treba da budu obučeni i edukovani

o primjenjivim standardima ljudskih prava kao i o prepoznavanju i borbi protiv diskriminatornih normi i vrijednosti kako bi mogli pružiti odgovarajuću pažnju, podršku i pomoć ženama s invaliditetom;

(c) usvajanjem efikasnih mjera kako bi se ženama s invaliditetom omogućio pristup podršci koja im može trebati za ostvarivanje poslovne sposobnosti, u skladu s Opštim komentarom Komiteta br. 1 (iz 2014) o jednakom priznanju pred zakonom, o davanju svog slobodnog i informisanog pristanka, kao i o odlučivanju o sopstvenom životu;

(d) podržavanjem i promovisanjem osnivanja organizacija i mreža žena s invaliditetom, kao i podržavanjem i ohrabriranjem žena s invaliditetom da preuzmu vodeće uloge u javnim tijelima koja donose odluke na svim nivoima;

(e) promovisanjem sprovođenja specifičnih istraživanja o situaciji žena s invaliditetom, posebno istraživanja o preprekama za razvoj, napredak i osnaživanje žena s invaliditetom u svim s njima povezanim oblastima; razmatranjem žena s invaliditetom u prikupljanju podataka koje se odnose na osobe s invaliditetom i na žene uopšte; prikladnim usmjeravanjem politika za razvoj, napredak i osnaživanje žena s invaliditetom; uključivanjem žena s invaliditetom i njihovih reprezentativnih organizacija u osmišljavanje, sprovođenje, praćenje i evaluaciju i edukaciju za prikupljanje podataka, kao i uspostavljanje mehanizama konsultacija za stvaranje sistema koji su sposobni da efikasno utvrde i čuvaju različita proživljena iskustva žena s invaliditetom radi stvaranja unaprijeđenih javnih politika i praksi;

(f) podržavanjem i promovisanjem međunarodne saradnje i pomoći na način koji je usklađen sa svim nacionalnim težnjama da se uklone pravne, proceduralne, praktične i socijalne barijere za puni razvoj, napredovanje i osnaživanje žena s invaliditetom u njihovim zajednicama, kao i na nacionalnom, regionalnom i globalnom nivou, kao i uključivanjem žena s invaliditetom u osmišljavanje, implementaciju i monitoring projekata i programa međunarodne saradnje koji utiču na njihove živote.

65. Države potpisnice treba da uzmu u obzir preporuke relevantnih tijela Ujedinjenih nacija koja se bave rodnom ravnopravnošću i da ih primjenju na žene i djevojčice s invaliditetom^[73].

73 Vidjeti E/CN.6/2016/3. Vidjeti, takođe: Evropska komisija, Međunarodni centar za obuku međunarodne organizacije rada i UN-Žene, *Priručnik o rodnoj ravnopravnosti* (Njujork, 2015), dostupno na www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2015/7/handbook-on-costing-gender-equality; UN-Žene, *Vodič o Konvenciji o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena Opšte preporuke br. 30 i Rezolucija UN savjeta bezbjednosti o ženama, miru i bezbjednosti* (Njujork, 2015), dostupno na www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2015/8/guidebook-cedawgeneralrecommendation30-womenpeacesecurity; UN-Žene, *Smjernice o rodnim pitanjima u pripremi programa razvoja* (Njujork, 2014), dostupno na www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2015/02/gender-mainstreaming-issues; UN-Žene, *Vodič za evaluaciju programa i projekata s rodnom, interkulturnom i perspektivnom ljudskih prava* (Njujork, 2014), dostupno na www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2014/7/guide-for-the-evaluation-of-programmes-and-projects-with-a-gender-perspective; UN-Žene, *Monitoring rodne ravnopravnosti i osnaživanje žena i djevojaka u Agendi za održivi razvoj do 2030: Mogućnosti i izazovi* (Njujork, 2015), dostupno na www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2015/9/indicators-position-paper.

